

Kultura ludowa

Autor: Izabela Stapor

Dom i jego wnętrze{smoothgallery album=274}Zagrody Krakowiaków wschodnich były jedno lub wielobudynkowe. Budynki (o konstrukcji zrębowej) miały zazwyczaj czterospadowe dachy, które kryto słomą. Przy budowie szop i stodoł często stosowano konstrukcję plecioną. Na Powiślu Dąbrowskim ściany zagród zdobiono dodatkowo kolorowymi malowidłami o motywach kwiatowych. W Zalipiu tradycja ta trwa do dziś, dzięki czemu wieś nazwano Malowaną Wsią. Malowidła zdobią domy, stodoły, ale również płyty i studnie.{smoothgallery album=275}Chałupa Krakowiaków wschodnich składała się z sieni, izby białej (pokoju), izby czarnej (kuchni) i komory, która znajdowała się za kuchnią. Układ taki posiada również dom Felicji Curyłowej (obecnie filia Muzeum Okręgowego w Tarnowie). Wszystkie wnętrza – poza komorą – pokryte są wielobarwnymi malowidłami wykonanymi na glinianym tynku. Ponadto na ścianach znajdują się ozdoby innego typu, jak: papierowe dywany, makatki, wycinanki, kwiatki z bibuły. W kuchni stoi wielki, rozłożysty piec, również pokryty bogatą malaturą. Także na sprzętach domowych i naczyniach (talerze, dzbanki, deski, stołki i inne) występują motywy kwiatowe.

Strój ludowy Strój męski {smoothgallery album=276}Nakryciem głowy charakterystycznym dla Karkowiaków wschodnich była rogatywka (w stroju paradnym rogatykę ozdabiano pękiem pawich piór i kolorowymi wstążkami) lub magierka. Typowym okryciem wierzchnim była kierzja (sukienna sukmana) w kolorze brązowym lub granatowym. Najbardziej reprezentatywnym elementem kierzji był duży haftowany kołnierz (suka), który opadał na plecy. Pod sukmanę wkładano płócienną koszulę. Strój uzupełniały sukienne spodnie koloru granatowego lub płóciennie w czerwone albo niebieskie prążki. Czasem Krakowiacy wschodni zakładali sukienne kaftany lub płótnianka. Typowym obuwiem były czarne buty z wysokimi cholewami. Dodatkowym elementem stroju był biały, wąski pas z metalowymi kółkami (brzękadłami) lub szerszy, wykonany z zielonego safianu (ozdobiony plecionką). Strój kobiecy Strój kobiecy Krakowiaków wschodnich – podobnie jak strój męski – miał kilka regionalnych odmian. Jedną z nich reprezentuje strój z Powiśla Dąbrowskiego. Typowym elementem tego stroju były koszule z okrągłą krezą, którą ozdabiano czerwono-czarnym lub białym haftem. Do haftowanych na białą, płóciennych spódnic zakładano zwykle czerwone zapaski z haftem białym lub kolorowym (czasem ażurowym). Zdarzały się także spódnice z wełny lub wzorzystych perkali i tybetów. Na koszule zakładano gorsety szyte z gładkiej wełny, kwiecistego tybetu (ozdabiane aksamitką i koralikami) lub czarnego aksamitu. Gorsety aksamitne dekorowano złotymi cekinami. Na wierzch zakładano katany (przeważnie jednokolorowe), które ozdabiano czarnym aksamitem i haftem koralikowym. Kobiety zamężne nosiły na głowie płóciennie, wiązane w czepiec chusty z białym lub czerwonym haftem. Stroju dopełniały czarne buty z cholewami lub sznurowane trzewiki, czasem naramienna chusta i korale.

Obrzędy i zwyczaje Tereny zamieszkałe przez Krakowiaków wschodnich do dziś słyną z bogatej obrzędowości. Jedną z cech charakterystycznych dla tego regionu jest różnorodność grup kołędniczych w czasie Bożego Narodzenia. W skład takiej grupy wchodzi m. in. Trzej Królowie, Herod, Turoń, Kobyłka, Szczodraki, Dziady Śmigurtne z szopką: O, to kolendniki, to było bardzo piękne. Tak jak chodzili kolendniki, kolendy śpiewały, robiam jem pamientom, czopkim jem ubierała. Przychodzili chopoki, w rodziców domu byam, to copki jem takie robiam. Tu sie pióra wstawało, ta, pióra. A tu było takie płótno na głowę, a tu było naklejane takie różne nawet, ozdóbki były różne na tych czapkach, na tych... to sie robiło. No i uni kozuchy do góry tem chodzili i kolendy, kościelne kolendy wszystko tak śpiewali, no kolendy. No było fajnie, bo jak dziesi puścili tych kolendników, to potańczyło sie [Maria Sierak]. Więcej o obrzędach i zwyczajach zob. Dialekt małopolski / Kultura ludowa / Obrzędowość coroczna. Twórczość ludowa{smoothgallery album=277}Twórczość ludowa Krakowiaków wschodnich kojarzy się przede wszystkim z Zalipiem, wsią położoną na Powiślu Dąbrowskim. Miejscowość ta – nazywana również Malowaną Wsią – słynie z malowania domostw wielobarwnymi motywami kwiatowymi. Tradycję zdobienia budynków mieszkalnych spotkać można w różnych regionach Polski, w żadnym jednak miejscu zwyczaj ten nie rozwinął się tak, jak w Zalipiu. Zwyczaj malowania ścian wywodzi się prawdopodobnie z wykonywania tzw. pacek (kolistych plam z wapna lub glinki zmieszanej z popiołem drzewnym). W drugiej połowie XIX wieku zaczęto pokrywać nimi ściany, piece i powały, które bardzo szybko brudziły się od dymu (piece nie miały wówczas kominów i dym rozchodził się po całej izbie). Z czasem proste packi rozwinęły w piękne, wielobarwne motywy kwiatowe. Wielopokoleniowa tradycja ozdabiania budynków jest nadal kultywowana w Zalipiu (w ostatnich latach można zaobserwować jej odrodzenie). Co ciekawe, malowaniem domostw często zajmowali się mężczyźni: Tatuś malowali, lubieli malować. Dywan pamientom tatusiów jeden, to tak do dziś... Taki jeden kwiotek był na środku, taki. A potem, tu... Piękny ten dywan był, co go tatuś wymalowali. Co pamientom. To lubieli, umieli, uni tag musieli mieć dokładnie zrobione. Ale, prosze pani, co czeba mieć do tego smykałke. Czeba mieć zamiłowanie, czeba mieć renke, to nie sztuka to jezd malować [Maria Sierak]. Największą malarką zalipiańską była Felicja Curyłowa, która przyczyniła się do rozstąpienia Zalipia i – typowej dla tej wsi – tradycji malowania domów. Jej dom – obecnie muzeum – jeszcze za życia właścicielki był miejscem

odwiedzanym przez turystów. Dzięki staraniom Felicji Curyłowej w 1978 roku powstał Dom Malarek (nazwany później jej imieniem), w którym dzisiaj pracują kolejne pokolenia malarek. Źródła: A. Paszko (red.), Książki o Małopolsce. Bibliografia 2004, Kraków 2006. B. Kożuch, E. Pobiegły, Stroje krakowskie, Kraków 2004. Dziedzictwo kulturowe w regionie. Małopolska, pod. red. J. Mazur, Kraków 2000. <http://www.wrotamalopolski.pl> <http://www.muzeum.tarnow.pl> <http://www.mcksokol.pl/410,1177,ETNOGRAFIA.htm>